

Arte Antiga: Prehelénica e Grega

Arte Prehelénica: Minoico e Micénico

Introducción

A arte prehelénica refírese á produción artística das civilizacións da Idade do Bronce no mar Exeo, anteriores á Grecia clásica. As dúas culturas máis influentes deste período son a **Minoica** (Creta) e a **Micénica** (Peloponeso continental). A súa arte, cun carácter marcadamente utilitario e relixioso, sentou as bases para a posterior arte grega.

Creta: Cultura Minoica (aprox. 2700–1400 a.C.)

A civilización minoica, nomeada así polo mítico rei Minos, xurdiu na illa de Creta e alcanzou a súa máxima esplendor arredor do 1700 a.C. Dominou o comercio marítimo e caracterizouse pola súa sociedade pacífica e organizada en torno a grandes centros palaciais.

Arquitectura Minoica: Os Palacios

O núcleo da sociedade e da arte minoica son os **palacios**, que non só eran residencias reais, senón tamén centros administrativos, económicos e rituais. Destacan pola súa **estrutura labiríntica**, que non responde a un deseño ríxido, senón a unha adición de espazos ao longo do tempo. Non posúen murallas defensivas, o que suxire unha sociedade sen grandes conflitos.

- **Palacio de Cnosos:** O máis grande e famoso, reconstruído parcialmente polo arqueólogo Arthur Evans. A súa complexidade e tamaño inspiraron o mito do Labirinto do Minotauro. O palacio estaba articulado en torno a un **patio central** rectangular. Os espazos funcionais (almacéns, talleres, estancias reais) estaban dispostos de forma irregular, comunicados por escaleiras, corredores e pozos de luz.
- **Características distintivas:**
 - **Columnas Minoicas:** Estaban feitas de madeira, cun fuste que se estreita cara á base (truncocónicas invertidas), pintadas de cores vivas, especialmente o vermello.
 - **Materiais:** Empregaban cachotería, albanelaría e vigas de madeira.

Pintura Minoica: O Fresco

A pintura é a manifestación artística máis característica dos minoicos, conservada en **frescos** nas paredes dos palacios. A súa estética é naturalista, fluída e dinámica, moi diferente á arte ríxida de Exipto ou Mesopotamia.

- **Características:**
 - **Naturalismo:** As figuras son realistas, con especial interese nos animais e na flora.
 - **Movemento e vitalidade:** As escenas son dinámicas e expresivas.

- **Temas:** A natureza (vida mariña, paisaxes), rituais relixiosos, deportes (taurocatapsia ou salto do touro) e a vida cotiá. As figuras femininas xogan un papel central.

Obras de interese para a ABAU:

1. O Fresco do Salto do Touro (Cnosos, Creta)

- **Análise:** Representa o perigoso rito da taurocatapsia, onde un acróbata salta sobre un touro. A escena é un exemplo perfecto do dinamismo e do naturalismo minoico. As figuras son alongadas e flexibles, e o movemento é fluído. As cores son vivas e contrastadas. Este fresco amosa a importancia do touro nos rituais minoicos e o papel central do deporte na súa cultura.

Escultura e Cerámica Minoica

A **escultura** minoica límitase a pequenas estatuíñas de terracota, marfil e bronce. Destacan as representacións de deusas da fertilidade ou sacerdotisas, como a **Deusa das Serpes**, que amosa un vestiario elaborado.

En **cerámica**, os minoicos alcanzaron un alto grao de refinamento. Os estilos máis representativos son:

- **Estilo de Kamares:** Vasos de paredes finas con decoración xeométrica en branco e vermello sobre fondo negro.
- **Estilo Marino:** Decoración con elementos mariños (polbos, peixes, algas) de gran naturalismo e movemento.

Micenas: Cultura Micénica (aprox. 1600–1100 a.C.)

A civilización micénica, no Peloponeso continental, era radicalmente diferente á minoica. Era unha sociedade **guerreira, militarista e aristocrática**, organizada en reinos fortificados.

Arquitectura Micénica: Fortificacións e Tumbas

A arquitectura micénica ten un carácter claramente **defensivo e funerario**.

- **Cidadelas Fortificadas:** Construídas en lugares elevados, as súas murallas son o elemento máis característico. A súa construción con enormes bloques de pedra sen argamasa coñécese como **muro ciclópeo**. A cidadela de Micenas, Tirinto ou Pilos son os principais exemplos.
- **Tumbas Monumentais:** O culto aos mortos era fundamental.
 - **Tumbas de Fosa:** Fosas funerarias profundas onde se atoparon ricos enxovais.
 - **Tumbas de Tholos:** Tumbas de corredor cunha cámara circular cunha **falsa cúpula** construída por aproximación de fiadas.

Obras de interese para a ABAU:

1. Tesouro de Atreo ou Tumba de Agamenón (Micenas)

- **Análise:** É a tumba de tholos máis espectacular. O seu corredor de acceso (dromos) conduce a unha monumental fachada de entrada. A falsa cúpula, de máis de 13 metros de alto, era a

estrutura abovedada máis grande do mundo ata a construción do Panteón de Roma. O seu nome, "Tesouro de Atreo", débese á crenza de que alí se atopaba o tesouro deste rei homérico.

2. Porta dos Leóns (Micenas)

- **Análise:** É a entrada monumental á cidadela de Micenas. A súa estrutura, de estilo adintelado, ten na parte superior un **triángulo de descarga** que alivia o peso sobre o dintel. Este espazo está ocupado por un **relevo monumental** que representa dúas leonas afrontadas, coas patas dianteiras apoiadas nunha columna micénica. É a primeira escultura monumental que se conserva en Europa. As cabezas dos leóns eran de bronce e non se conservaron.

Escultura, Pintura e Ourivaría Micénica

A escultura micénica é escasa, sendo a Porta dos Leóns o seu exemplo máis salientable. A pintura, a diferenza da minoica, é máis rixida e esquemática, con temas centrados na guerra e na caza.

A **ourivaría** é, porén, a súa manifestación artística máis impresionante. As **máscaras funerarias de ouro**, atopadas nas tumbas de fosa (a máis famosa coñécese como a **Máscara de Agamenón**), son obras mestras que reflicten o status aristocrático e guerreiro da súa elite.

A Transición á Época Clásica

A civilización micénica entrou en crise e colapsou arredor do 1100 a.C., por causas aínda debatidas (guerras internas, invasións). Isto marca o inicio da chamada **Época Escura** grega, un período de catro séculos de decadencia do que se conserva pouca arte, ata o rexurdimento da cultura grega na etapa arcaica.

Arte Grego

Contextualización histórica

A arte grega é un dos piares da cultura occidental e a súa historia esténdese desde o século IX a.C. ata o século I a.C. Este longo período non é uniforme, senón que se divide en tres grandes etapas que reflicten a evolución da sociedade e dos seus ideais: a **Época Arcaica**, a **Época Clásica** e a **Época Helenística**.

A Época Arcaica (c. 650–480 a.C.)

Esta etapa comeza despois do período de recuperación tras o colapso da civilización micénica (a coñecida como Idade Escura). A sociedade reorganízase en **polis** ou cidades-estado independentes, cada unha coa súa propia forma de goberno. As polis máis importantes foron Atenas e Esparta.

- **Sociedade:** Desenvolveuse unha clase aristocrática que promoveu o comercio e a colonización. A relixión e os mitos foron fundamentais para a cohesión social.
- **Arte:** Na arquitectura, as ordes clásicas (dórica e iónica) comezan a definirse. Na escultura, predominan as figuras de **Kouroi** (mozos) e **Korai** (mozas), caracterizadas pola súa

frontalidade e a chamada "sorrison arcaica". A cerámica de **figuras negras** e **figuras vermellas** alcanzou o seu máximo apoxeo.

A Época Clásica (c. 480–323 a.C.)

Este é o período de máximo esplendor para a arte e a cultura grega. Comeza coa vitoria sobre os persas nas Guerras Médicas e remata coa morte de Alexandre o Grande. É un tempo de grandes cambios políticos e intelectuais.

- **Sociedade e Política:** Atenas, liderada por figuras como **Pericles**, converteuse no centro político e cultural de Grecia. A democracia ateniense floreceu, fomentando o desenvolvemento da filosofía, o teatro e a retórica. A crenza no ser humano como medida de todas as cousas (o **ideal humanista**) foi un principio fundamental.
- **Arte:** A arquitectura alcanzou a perfección coa construción da **Acrópole de Atenas**. A escultura buscou a beleza ideal, a serenidade e as proporcións perfectas. Escultores como **Fidias, Policeto e Mirón** crearon obras que foron consideradas modelos de perfección. É a época do **canon de proporcións** e da técnica do **contraposto**.

A Época Helenística (c. 323–31 a.C.)

Iniciada coas conquistas de **Alexandre o Grande**, esta etapa marca a expansión da cultura grega por todo o Oriente (Exipto, Mesopotamia, Persia...). Isto provocou un cambio radical na sociedade e na arte.

- **Sociedade e Política:** As polis perden a súa importancia, e xorden grandes reinos con capitais como Alexandría ou Pérgamo. A arte e a cultura convértese en ferramentas de propaganda para os monarcas.
- **Arte:** A arte helenística abandona a serenidade e o idealismo clásico para buscar o **realismo, a emoción e o dramatismo**. Os artistas non teñen medo a representar a dor, o sufrimento, a vellez ou as imperfeccións. A escultura faise máis dinámica e teatral, con poses cheas de movemento. A arquitectura adquire un carácter máis monumental e decorativo.

Arquitectura grega.

A arquitectura grega, a diferenza doutras civilizacións como a exipcia, non se centrou en construír para a eternidade ou para a gloria de monarcas todopoderosos. O seu obxectivo era crear espazos harmónicos e proporcionais para a vida cívica e para o culto aos seus deuses, empregando principalmente o **mármore** e un sistema de construción **adintelado**. O coñecemento preciso das matemáticas e da xeometría permitiulles corrixir imperfeccións e lograr unha harmonía visual perfecta.

As Ordes Arquitectónicas: A Regra da Proporción

As ordes son o conxunto de normas que establecen a forma e a proporción dos elementos dun edificio, especialmente a columna e o entablamento. Son a súa principal achega, e a súa evolución amosa a busca da beleza ideal.

1. A Orde Dórica: A Forza e a Austeridade

É a máis antiga das tres, apareceu na Grecia continental arredor do século VII a.C. Transmite sensación de solidez e sobriedade, carecendo de decoracións excesivas.

- **Capitel:** Moi sinxelo, formado por un **ábaco** cadrado e un **equino** circular.
- **Fuste:** Robusto e lixeiramente máis ancho na base, ten estrías (acanaladuras) de **arista viva** e non ten base; apóiase directamente no **estilóbato** (a plataforma superior do templo). O lixeiro engrosamento do fuste no seu centro coñécese como **éntase**, unha sutil corrección óptica para que a columna non pareza máis delgada no centro.
- **Entablamento:**
 - **Arquitrabe:** Liso, sen decoración.
 - **Friso:** Alterna **tríglicos** (tres bandas verticais) e **métopas** (panos cadrados, que podían estar decorados con relevos).

2. A Orde Xónica: A Elegancia e a Leveza

Suxeita a un canon de beleza máis lixeiro e esvelto, a orde xónica xurdiu nas illas do Exeo e nas costas de Asia Menor.

- **Capitel:** O seu elemento máis recoñecible son as **volutas** ou espirais que se enroscan baixo o ábaco.
- **Fuste:** Máis delgado que o dórico, as súas estrías son de **arista matada** (menos profundas) e ten unha **base** propia, a diferenza da dórica.
- **Entablamento:**
 - **Arquitrabe:** Dividido en tres bandas horizontais.
 - **Friso:** Liso, corrido, cun relevo continuo sen interrupcións.

3. A Orde Corintia: O Lirismo e a Ornamentación

Apareceu máis tarde, a finais do século V a.C., e acadou a súa popularidade na época helenística e romana. É unha variante da orde xónica, pero coa quebra máis ornamentada.

- **Capitel:** A súa característica principal é a decoración en forma de follas de **acanto** que o envolven.
- **Fuste e Entablamento:** Similares aos da orde xónica.

Tipos de Edificios: Máis alá do Templo

A arquitectura grega tamén incluíu outras tipoloxías arquitectónicas de carácter civil e relixioso que foron cruciais na vida da polis.

1. O Templo

O edificio máis representativo. Servía como residencia para a estatua da divindade, e era o centro dos rituais. Adoitaba ter un corpo central, a **cella** (onde se atopaba a estatua do deus ou deusa), precedida por un **pronaos** (vestíbulo).

- **O Partenón** : Sen dúbida, o templo máis importante e o cumio da orde dórica. Obra dos arquitectos **Ictino e Calícrates** e decorado con esculturas de **Fidias**, construíuse en mármore do Pentélico e presenta numerosas **correccións ópticas** para acadar a perfección visual.

2. O Teatro e o Estadio

Estes edificios eran fundamentais para a vida cívica. O teatro, como o de **Epidauro**, tiña unha forma de semicírculo aproveitando as ladeiras dos outeiros e estaba formado pola **orchestra** (espazo circular para o coro), o **escenario** e a **cávea** (asentos para o público). O estadio, en cambio, era un lugar para a celebración de eventos deportivos, con forma de U alongada.

3. A Stoa e a Ágora

A **Ágora** era a praza pública, o corazón da vida social e comercial. Adoitaba estar rodeada por **stoas**, galerías porticadas cubertas onde a xente podía pasear ou facer negocios protexida do sol e da choiva. A **Stoa de Átalo**, reconstruída en Atenas, é un dos exemplos máis coñecidos.

Espero que esta explicación máis detallada che sexa de grande utilidade. Afondei nos conceptos clave e nos exemplos máis relevantes, o que debería axudar aos teus alumnos a fixar mellor a información.

Escultura. A evolución da forma humana

A escultura grega é a máxima expresión do ideal de beleza e perfección do home, un reflexo do humanismo da cultura helénica. A súa evolución non é lineal, senón que se divide en tres grandes etapas que amosan a busca constante do movemento e da emoción.

1. O Período Arcaico (c. 650–480 a.C.)

A escultura arcaica xurde coa influencia da arte exipcia. As súas características principais son a **frontalidade**, a **estaticidade** e a **simetría**. Os artistas buscan representar o corpo humano perfecto, pero aínda lles falta un dominio técnico para darlle naturalidade.

- **Kouros** (masculino): Estatuas de mozos espidos, en pé, coas mans pegadas ao corpo e unha perna lixeiramente adiantada. Adoitan ter unha **sorrison arcaica** que lles dá un aspecto idealista e inexpresivo. Servían como ofrendas nos templos ou como monumentos funerarios.
- **Korai** (feminino): Figuras de mozas vestidas, en pé. A súa función era case sempre votiva (ofrendas). Moitas delas conservan restos de **policromía** (cores).

2. O Período Clásico (c. 480–323 a.C.)

Esta etapa representa o cumio da escultura grega. Os artistas superan a rixidez do arcaísmo e buscan a **perfección das formas**, a **proporción ideal** e o **equilibrio**. O ideal de beleza é a principal motivación.

O Estilo Severo (c. 480–450 a.C.)

É a transición do arcaico ao clásico. A frontalidade desaparece e as expresións faciais volven ser serenadas, perdendo a "sorrison arcaica". As esculturas comezan a mostrar o primeiro movemento.

- **O Auriga de Delfos** : Feito en bronce, esta obra é un exemplo perfecto do estilo severo. A súa postura ríxida e o seu rostro sereno contrastan coa naturalidade das súas vestiduras, que suxiren movemento. A súa ollada é intensa e a súa expresión, contida.

A Plena Idade Clásica (c. 450–400 a.C.)

O momento de máximo esplendor. Os escultores acadan a perfección técnica e conceptual, creando obras cheas de serenidade, idealismo e equilibrio.

- **O Discóbolo de Mirón** : Representa un atleta no momento de lanzar o disco. Mirón logra captar o instante máis tenso antes do movemento, creando unha escultura chea de dinamismo. A figura, aínda que en movemento, mantén a **serenidade clásica** no seu rostro.
- **O Doríforo de Policeto** : É a obra que mellor exemplifica a busca da proporción perfecta. Policeto establece un **canon**, un conxunto de regras matemáticas para representar o corpo humano ideal. A figura utiliza a técnica do **contraposto** (unha perna flexionada e a outra estirada), que rompe coa frontalidade e lle dá naturalidade.

O Estilo Postclásico (c. 400–323 a.C.)

Os artistas afástanse lixeiramente da perfección de Fidias e Policeto para buscar máis **elegancia**, **expresividade** e **graza**. Os escultores máis importantes desta época son Praxíteles e Escopas.

- **Apolo de Belvedere** : É un exemplo da harmonía e a beleza ideal.

3. O Período Helenístico (c. 323–31 a.C.)

Esta etapa é un punto de inflexión radical. A escultura abandona a serenidade e o idealismo clásicos para centrarse na **expresión de sentimentos**, o **dinamismo** e o **realismo**. Os temas son máis variados e inclúen a dor, a vellez, a infancia ou a agonía.

- **A Victoria de Samotracia** : Unha das obras máis representativas. A estatua representa a deusa da vitoria alada sobre a proa dun barco. A súa postura dramática e as vestiduras que suxiren o movemento do vento son características do helenismo.
- **O Laocoonte e os seus fillos** : Unha obra teatral e chea de dramatismo que representa a un sacerdote e os seus fillos sendo atacados por serpes mariñas. As súas expresións de dor e os seus corpos retorcidos exemplifican a busca da emoción e do realismo do helenismo.

Cerámica Grega. Unha fiestra á vida cotiá.

A pintura monumental grega non se conservou, polo que a **cerámica** convértese no principal testemuño da arte pictórica e da vida cotiá da antiga Grecia. A súa evolución estilística é unha cronoloxía fiable que nos axuda a datar outras manifestacións artísticas.

1. O Período Xeométrico (c. 900–700 a.C.)

Esta etapa comeza despois da Idade Escura. As vasillas están decoradas con motivos xeométricos rigorosos, como meandros, grecas, rombos e círculos concéntricos.

- **Características:**
 - **Decoración:** Os motivos xeométricos cobren toda a superficie da vasilla.
 - **Temas:** As representacións de figuras humanas e animais son esquemáticas e xeométricas. Adoitan aparecer en escenas fúnebres (protesis, enterros) ou bélicas.
- **Obras destacadas:** As **ánforas do Cemiterio do Dípilon** de Atenas, empregadas como monumentos funerarios.

2. O Período Orientalizante (c. 700–600 a.C.)

Abertura comercial con Oriente Próximo (Exipto e Fenicia), que inflúe na arte grega.

- **Características:**
 - **Motivos:** Introducción de novos motivos de inspiración oriental, como seres mitolóxicos (esfinxes, grifóns), palmetas e rosetas.
 - **Representación:** As figuras perden o esquematismo xeométrico e gañan en naturalismo.
- **Obras destacadas:** As vasillas de **Corinto** son as máis representativas, con decoracións que cobren toda a superficie e con escenas de animais fantásticos.

3. A Época Arcaica: Figuras Negras (c. 600–530 a.C.)

A técnica de **figuras negras** desenvólvese principalmente en Atenas. A técnica consiste en pintar as siluetas das figuras cun barniz negro sobre o fondo vermello da arxila. Os detalles internos grábanse coa punta dun buril sobre o barniz. A cor branca utilízase para a pel das mulleres.

- **Características:**
 - **Cor:** Figuras en negro sobre fondo laranxa ou vermello.
 - **Técnica:** Detalles gravados.
 - **Temas:** As escenas narrativas da mitoloxía e da vida cotiá vólvense máis complexas.
- **Artistas e Obras destacadas:**
 - **Exequias:** Mestre da técnica. A súa obra máis coñecida é a **ánfora de Aquiles e Áiax xogando aos dados**, onde se mostra a tensión e o dramatismo do momento.

4. A Época Clásica: Figuras Vermellas (c. 530–450 a.C.)

Os ceramistas cambian a técnica para darlle máis realismo ás figuras. Agora o fondo é o que se pinta de negro, deixando as figuras coa cor vermella orixinal da arxila. Os detalles píntanse con finas liñas de barniz negro.

- **Características:**
 - **Cor:** Figuras en vermello sobre fondo negro.
 - **Técnica:** Detalles pintados, que permiten máis precisión e naturalismo.
 - **Temas:** Os temas son máis variados, con escenas mitolóxicas, heroicas e da vida cotiá con máis movemento e complexidade.
- **Obras destacadas:** As copas de **Duris** ou as vasillas do **Pintor de Berlim**, que amosan un gran dominio da técnica e da composición.

Tipos de Vasillas

A forma das vasillas estaba estreitamente ligada á súa función:

- **Ánfora:** Para transportar viño ou aceite.
- **Cratera:** Para mesturar viño con auga.
- **Hidria:** Para almacenar auga.
- **Lecito:** Para aceites perfumados, usado en rituais fúnebres.
- **Kílix:** Copa para beber.

Pintura

A pintura monumental da antiga Grecia é, en gran medida, unha **arte perdida**. Non se conservaron case ningunha das grandes obras murais, táboas pintadas ou mosaicos que adornaban os edificios públicos, templos e vivendas. O que coñecemos do estilo pictórico grego provén, na súa maioría, das descrições de escritores antigos e, sobre todo, da **decoración das cerámicas** e dos **mosaicos** conservados.

1. A Pintura Mural

Pola súa propia natureza, a pintura mural é moi fráxil e poucas obras sobreviviron. As que se conservan dan testemuña da súa riqueza.

- **Fresco Minoico:** Xa o vimos na arte prehelénica. A pintura minoica caracterizábase pola súa espontaneidade, vivacidade e as cores brillantes, con temas de natureza, rituais e paisaxes mariñas.

- **Pintura Funeraria:** Nalgunhas tumbas, como as de **Verxina** en Macedonia, atopáronse frescos en excelente estado. A **Tumba de Filipe II** (pai de Alexandre o Grande) contén un fresco cunha escena de caza que amosa un gran dominio do movemento e da perspectiva.

2. A Pintura sobre Cerámica

Tal e como xa vimos nos apuntamentos sobre a cerámica, esta é a principal fonte de información sobre a pintura grega. Serviu como un escaparate para os artistas, que decoraban as vasillas con gran detalle. A evolución da técnica, desde o estilo xeométrico ata as figuras vermellas, reflicte a propia evolución da pintura.

- **Da idealización ao naturalismo:** As figuras esquemáticas e xeométricas dos primeiros tempos evolucionan cara a siluetas máis realistas e, finalmente, a representación de volumes e a profundidade grazas ás figuras vermellas.
- **Dominio da técnica:** Os artistas da cerámica acadan unha precisión increíble, empregando liñas finas e gradacións de cor para crear sombras e sensación de volume nos corpos.
- **O protagonismo da mitoloxía:** As vasillas son un libro aberto de mitos e lendas, representando escenas heroicas, batallas e rituais que axudan a comprender o imaxinario grego.

3. Os Mosaicos

A partir do século IV a.C., os **mosaicos** acadan unha gran popularidade, especialmente en lugares como **Pella**. Eran paneis feitos con pequenas pedras de cores (seixos) que se incrustaban nunha superficie para crear deseños. As súas características pictóricas eran as seguintes:

- **Trazado de contorno:** Os mosaicos amosan un dominio da liña e do debuxo.
- **Sombreado:** Empregábase o sombreado para dar profundidade e volume ás figuras, un concepto avanzado que era fundamental na pintura.
- **Temas e composición:** As escenas de caza, rituais e animais lendarios eran as máis comúns. A ****Caza do Cervo **** de Pella é un dos exemplos máis famosos, onde se pode ver un gran dinamismo na composición.

A pesar de que a maior parte da pintura grega se perdeu, a través da cerámica e dos mosaicos podemos reconstruír o seu estilo e entender que foi unha arte tan importante como a escultura ou a arquitectura, na que se acadou un gran nivel de realismo e expresividade.